

І. П. Устинова,

кандидат юридичних наук, доцент
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1112-807X>

А. Р. Кузьмін,

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ УКРАЇНИ З МІЖНАРОДНИМИ ФІНАНСОВИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ ЯК СКЛАДОВА ПРОЦЕСУ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Національний авіаційний університет
проспект Любомира Гузара, 1, 03680, Київ, Україна
E-mail: ustynova1970@gmail.com

Мета: дослідження правових аспектів здійснення державної фінансової діяльності в Україні міжнародними фінансовими організаціями, аналіз їх правового статусу, а також вплив на доходи загального фонду Державного бюджету України. **Методи дослідження:** у роботі застосовувалися загальнонаукові та спеціально-юридичні методи. **Результати:** зроблено висновок, що співробітництво України з міжнародними фінансовими організаціями сприяє поліпшенню економічного становища в державі та відкриває можливості залучення міжнародних фінансових ресурсів, що спрямовані на реалізацію пріоритетних проектів задля розвитку нашої держави. **Обговорення:** пошук шляхів подолання наявних проблем у співробітництві України з міжнародними фінансовими організаціями.

Ключові слова: міжнародні фінансові організації; державний бюджет України; суб'єкти фінансових відносин; зовнішні запозичення.

Постановка проблеми та її актуальність. Протягом останніх 30 років розширення міждержавних фінансових організацій, перерозподіл міжнародних сфер впливу привели до значного зростання значення кредитних і валютних відносин, що зумовило появу численної кількості міжнародних фінансових організацій, які вже сьогодні займають особливе місце в системі структур, що здійснюють вплив на світову економіку, політику та на міжнародні зв'язки. Сьогодні, в період міжнародної економічної кризи, актуальним постало питання створення міцної й ефективної системи забезпечення міждержавного фінансового співробітництва, і забезпечення безперервного функціонування валютно-фінансової сфери є необхідним фактором та передумовою, що може гарантувати безпеку та політичну стабільність на державному,

регіональному й універсальному рівнях, де важливим є підтримання міжнародних фінансових відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню міжнародних фінансових організацій як суб'єктів фінансових відносин приділяли увагу такі вчені як: О.І.Береславська, О.І.Дунас, Т.В. Заплітна, С.В. Мицюк, О.М. Наконечний, А.А. Олійник, О.С. Перадій, К.А. Семенов, М.І. Савлук, А.С. Філіпенко, Т.А. Черемісова, М.А. Швайка та інші.

Мета статті – проаналізувати роль міжнародних фінансових організацій у здійсненні державної фінансової діяльності в Україні, узагальнити результати співпраці України з міжнародними фінансовими організаціями.

Виклад основного матеріалу. Фінансово-правові відносини – це суспільні відносини,

учасниками яких є носії юридичних прав та обов'язків у галузі мобілізації, розподілу, перерозподілу та використання централізованих та децентралізованих фондів. Що стосується міжнародних фінансових відносин, це відносини між суб'єктами різних країн – урядами, компаніями та приватними особами – щодо концентрації та перерозподілу грошових ресурсів на світовому фінансовому ринку з метою досягнення безперервності та прибутковості національного виробництва.

У теорії фінансового права суб'єктами фінансових відносин є особи, які на основі фінансово-правових норм є його реальними учасниками, і необхідно розрізняти суб'єктів фінансових правовідносин від суб'єктів фінансового права. Суб'єктом фінансового права є носій суб'єктивних прав та обов'язків, передбачених правовими нормами у сфері фінансової діяльності держави, який має можливість брати участь у правовідносинах [2, с. 17].

На міжнародному рівні суб'єктами фінансових відносин є різні міжнародні організації, які здійснюють кредитно-фінансові операції, підтримують стабільність міжнародних розрахунків та виступають органічною складовою міжнародних економічних відносин. Наразі до числа спеціалізованих міжнародних кредитних та фінансових організацій входять: Міжнародний валютний фонд (МВФ), Група Світового банку (WBG), Банк міжнародних розрахунків, Європейський центральний банк (ЄЦБ), Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), Європейський Інвестиційний банк (ЄІБ), Чорноморський банк торгівлі та розвитку, Міжнародна організація вищих контрольних установ, Внутрішньоєвропейська організація податкових адміністрацій [3, с. 228].

Міжнародний валютний фонд (МВФ) – це спеціальний орган ООН, створений у 1944 році. Він почав діяти в 1947 році. Завданнями Міжнародного валютного фонду є сприяння міжнародній торгівлі та валютному співробітництву, підтримка платіжного балансу країн-членів МВФ та надання їм позик. Кожна країна сплачує певну суму внеску, яка називається квотою. Квоти складають об'єднані грошові резерви, що використовуються МВФ для кредиту-

вання. Україна є повноправним членом Міжнародного валютного фонду з 3 вересня 1992 року.

Світовий банк (СБ) включає дві організації: Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР) та його дочірню компанію, Міжнародну асоціацію розвитку (МАР). У групу Світового банку також входять асоційовані члени Міжнародної фінансової корпорації (ІФК), Багатостороннього агентства з гарантування інвестицій (МІФА) та Міжнародного центру з врегулювання інвестиційних суперечок.

Що стосується Банку міжнародних розрахунків (БМР), то це міждержавний валютно-кредитний банк, організований у 1930 році центральними банками Англії, Німеччини, Франції, Італії, Бельгії та групою американських банків. Його основна функція – сприяти співпраці між центральними банками та розрахункам між ними.

Європейський центральний банк (ЄЦБ) почав діяльність у 1999 р. із переходом 11 держав ЄС до єдиної валюти – євро. ЄЦБ стоїть на чолі Європейської системи центральних банків (ЄСЦБ). Європейському центральному банку належить ключова роль у здійсненні кредитно-грошової політики в рамках Європейської валютної системи [4, с. 8].

У свою чергу, Міжнародна організація вищих органів фінансового контролю – це неурядова організація зі спеціальним консультативним статусом при Економічній та Соціальній Раді ООН, створена у 1953 році. Основними її завданнями є надання аудиторам усього світу можливості обміну інформацією щодо сучасних напрацювань у сфері аудиту та застосування професійних стандартів і найкращих методологій.

Внутрішньоєвропейська організація податкових адміністрацій – це міжнародна некомерційна міждержавна організація, діяльність якої спрямована на забезпечення співпраці та підтримку діяльності податкових адміністрацій відповідно до їх індивідуальних потреб.

Мета Чорноморського банку торгівлі та розвитку – ефективно сприяти перехідному процесу в країнах-членах, спрямованому на забезпечення економічного розвитку регіону,

фінансування та просування регіональних проєктів та інших банківських послуг у рамках проєктів державного та приватного секторів країн-членів, сприяння торгівлі між ними [3, с. 225].

Тобто, міжнародні фінансові організації – це інститути, створені на основі міждержавних угод з метою регулювання міжнародних економічних відносин, у тому числі валютно-фінансових і кредитних, і які являють собою розгалужену схему зі значною кількістю державних і приватно-кредитних елементів, через які здійснюється координація фінансових зв'язків у світі.

На сьогоднішній день саме міжнародні фінансові організації є однією із найбільш важливих ланок міжнародної фінансової системи й основним джерелом необхідних фінансових ресурсів для країн, що розвиваються, та країн із перехідною економікою [5, с. 10].

Що стосується України, її підтримка міжнародними фінансовими організаціями зумовлена наступними факторами: по-перше, Україна як держава фактично не має доступу до міжнародних фінансових ринків. Він може отримати зовнішнє фінансування переважно з офіційних джерел. По-друге, політика фонду в Україні, яка пов'язана з фінансовою підтримкою, спрямована на стабілізацію соціально-економічної ситуації в Україні. Позики МВФ використовуються для підтримки курсу національної валюти та фінансування дефіциту платіжного балансу України і призначені для полегшення економічних труднощів у процесі економічних реформ, що дозволяють забезпечити довгострокове економічне зростання в країні. Без програми економічних трансформацій фінансова підтримка з офіційних джерел не має сенсу, оскільки в цьому випадку позикові кошти будуть використовуватися лише для фінансування поточних проблем платіжного балансу, які збільшаться без економічної реформи. Зокрема, завдяки співпраці з МВФ наша країна змогла залучити значні кредитні ресурси від Світового банку.

Тобто, основним напрямом використання кредитів МВФ було надання кредитів Міністерству фінансів України для обслуговування

зовнішнього боргу, фінансування дефіцитів платіжного та торговельного балансів [6, с. 33].

Більше того, згідно з Єдиним державним реєстром міжнародних організацій, Україна є членом 80 міжнародних організацій. Співпраця України з міжнародними фінансовими організаціями розпочалася у червні 1992 року з прийняттям українського Закону № 2402-ХІІ «Про вступ України до Міжнародного валютного фонду до Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Міжнародної фінансової корпорації, Міжнародної асоціації розвитку та Агентства багатостороннього гарантування інвестицій». За законом, усі питання, пов'язані з приєднанням України до цих міжнародних фінансових установ, організацій, приймає рішення Кабінету Міністрів України, Міністерства фінансів України та Національного банку України в якості банку-зберігача МБРР.

Відповідно до указу Президента України від 14 липня 1992 р. № 379/92 «Про членство України в Європейському банку реконструкції та розвитку» Україна стала членом цієї міжнародної фінансової організації. Постановою Кабінету Міністрів України від 13.09.2002 р. № 1371 затверджений Перелік центральних органів виконавчої влади, відповідальних за виконання зобов'язань, що випливають із членства України в міжнародних організаціях. Зокрема, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України та Міністерство фінансів України відповідають за співпрацю з Європейським інвестиційним банком, Міжнародним банком реконструкції та розвитку, Міжнародним валютним фондом та Європейським банком реконструкції та розвитку. Водночас Міністерство економічного розвитку і торгівлі України є координатором співпраці України з МФО. Практична реалізація проєктів, що фінансуються МФО, здійснюється міністерствами та відомствами України, відповідальними за розвиток певних галузей (секторів) економіки країни. Міністерство закордонних справ (МЗС) України, в межах своїх повноважень, бере участь у підготовці, розробці та затвердженні міжнародних угод про реалізацію системних та інвестиційних проєктів МФО в Україні, зокрема в рамках «Порядку ініційован-

ня, підготовки та реалізації проектів економічного та соціального розвитку України» (Постанова Кабінету Міністрів України від 26.11.2008 р. № 1027). Міністерство закордонних справ України сприяє розвитку співробітництва між Україною та Міжнародним валютним фондом (МВФ), Європейським банком реконструкції та розвитку (ЄБРР) та Світовим банком (СІБ), Північний інвестиційний банк (PIB), Кредитна організація з реконструкції (KfW) та інші МФО. Постійні представництва МВФ, Світового банку та ЄБРР успішно працюють в Україні. Представники Міністерства закордонних справ беруть участь в огляді проекту ЄБРР та Світового банку в Україні, сприяють переговорам про міжнародні угоди між Україною та МФО, допомагають українським делегаціям готуватися та брати участь у засіданнях ЄБРР, МВФ та СБ тощо.

Сьогодні кілька фінансових установ беруть активну участь у наданні фінансової допомоги та кредитуванні, зокрема, Світовий банк, Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) та Міжнародна фінансова корпорація (IFC). Крім того, активно бере участь Північна екологічна фінансова корпорація (NEFCO), яка здійснює діяльність у галузі енергозбереження та охорони навколишнього середовища, а також Німецька кредитна установа з реабілітації, яка реалізує програму сприяння малим позикам у роботі з кредитування існуючих українських підприємств та середнього бізнесу для розширення виробництва, поліпшення якості та асортименту продукції, підвищення продуктивності та створення нових робочих місць [7, с. 134].

Міжнародні фінансові установи, що є особливим предметом фінансових відносин в Україні, відіграють важливу роль у підтримці економічних реформ в Україні та залученні фінансових ресурсів. Вони особливо використовуються для великих внутрішніх економічних проектів, технічної допомоги та прямих інвестицій в Україну. Загальний напрямок допомоги, що надається міжнародними фінансовими установами, відповідає законним цілям цих організацій та підтримує економічну реформу, економічну реструктуризацію, реструктуризацію та розвиток громадянського суспільства в

Україні. Крім того, реалізація інвестиційних проектів із залученням прямих іноземних інвестицій в Україну часто залучає фінансування від іноземних інвесторів та країн для фінансування цих проектів. Слід також зазначити, що позики та позики міжнародних фінансових установ надаються позичальникам на пільгових умовах, тобто вони є середньо- та довгостроковими, з пільговим періодом та низькими процентними ставками. Враховуючи нагальну потребу в капітальних вкладеннях, яку відчують усі сектори вітчизняної економіки, можливість залучення пільгового фінансування є вирішальною для України, проте внутрішній фондовий ринок все ще не в змозі задовольнити ці потреби.

Крім того, кошти міжнародних фінансових організацій є надходженнями із загального фонду державного бюджету України. Наприклад, це Державна комісія із залучення державних гарантій та позик (позик) та Комісія з використання державних кредитів (позик). Держава: кошти, отримані від Організації Об'єднаних Націй, НАТО, ЄС, ОБСЄ чи інших міжнародних організацій за участь у міжнародних операціях з підтримання миру та безпеки в Україні; кошти, отримані українськими закордонними дипломатичними місіями для сплати своїх бюджетів на поточні рахунки іноземних банків [8].

Також відповідно до ст. 4 Закону України «Про державний бюджет України на 2019 рік» з метою відображення фактичного надходження у 2019 році кредитів (позик), залучених державою від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій для реалізації інвестиційних проектів, та витрат за відповідними бюджетними програмами дозволяється за рішенням Кабінету Міністрів України здійснювати перерозподіл видатків бюджету і надання кредитів з бюджету між такими бюджетними програмами головних розпорядників коштів державного бюджету з уточненням обсягів відповідних кредитів (позик) на 2019 рік у межах загального обсягу залучення цих кредитів (позик).

Стаття 6 згаданого закону передбачає державну гарантію до 24000000 гривень у таких можливих сферах: фінансування та реалізація інвестицій, інновацій, інфраструктури та інших

стратегічно важливих проектів розвитку, що сприяють розвитку української економіки та посиленню конкурентних переваг українських підприємств [9].

Відповідно до ст. 15 БК України, джерелами фінансування бюджету є кошти від державних зовнішніх запозичень. Так, згідно ч. 2 ст. 16 БК України, кредити (позики) від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій для реалізації інвестиційних проектів залучаються державою на підставі міжнародних договорів України і відносяться до державних зовнішніх запозичень [8].

На сьогодні Україна має зовнішній борг, який являє собою заборгованість держави за залученими з-за кордону коштами у вигляді позик і кредитів іноземних банків та міжнародних фінансових установ, відсотків, що сплачуються по них, а також коштів, отриманих шляхом розміщення на міжнародних ринках державних цінних паперів.

Так, відповідно до даних Міністерства фінансів України, Станом на 31 серпня 2020 року державний та гарантований державою борг України становив 2 338,18 млрд грн або 85,10 млрд дол. США, в тому числі: державний та гарантований державою зовнішній борг – 1 452,00 млрд грн (62,10% від загальної суми державного та гарантованого державою боргу) або 52,85 млрд дол. США; державний та гарантований державою внутрішній борг – 886,18 млрд грн (37,90%) або 32,25 млрд дол. США [10].

Висновки. Оцінюючи всі етапи розвитку і функціонування міжнародних фінансових організацій, можна констатувати, що їх діяльність відіграє важливу роль у підтримці економічних реформ у країнах, надаючи можливість залучення пільгових фінансових ресурсів (для здійснення цих реформ та реалізації системних проектів розвитку економіки), прямих інвестицій та технічної допомоги в економіку.

Щодо України, то за різні періоди спостерігається неповне використання коштів, які виділяє МВФ відповідно до затверджених програм і механізмів кредитування. Це негативно позначається на кредитній історії нашої держави і є вагомим резервним ресурсом по фінансу-

ванню проведення як економічних, так і соціальних реформ. Тому Україні необхідно звертати більше уваги на розробку і виконання програм економічних дій, узгоджених із МВФ.

Треба додати, що зараз усе частіше у стосунках міжнародних фінансових організацій і держав-членів виникають ситуації, коли економічні та навіть політичні переваги членства держави в таких МВФ і Групі Світового Банку перекреслюються мінусами жорсткого курсу, який міжнародні організації проводять по забезпеченню досягнення цілей, визначених їх установчими актами, а їх стратегія співпраці з державою-членом все більше нагадує втручання у внутрішні справи та іноді починає суперечити національним інтересам держави по реалізації національної стратегії її економічного розвитку.

Саме право має слугувати засобом упорядкування економічної, соціальної та політичної ситуації в Україні та світі. Комплексне вирішення проблеми співпраці України та МВФ буде слугувати розвитку державних фінансів і поліпшенню фінансового становища країни.

Література

1. Олійник А.А. Стратегічні орієнтири України у фінансово-валютному співробітництві з міжнародними фінансовими організаціями. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2017. Вип. 3. С. 7-13.
2. Черемісова Т.А. Міжнародні фінансові відносини та валютний ринок в умовах глобалізації. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2013. Вип. 2 (49). Ч. 1. С. 15-20.
3. Право міжнародних організацій і Україна: у схемах та таблицях: навч. посіб. / за заг. ред. Бошицького Ю.Л., Дей М.О. Київ: Вид-во Ліра-К, 2014. 268 с.
4. Дунас О.І. Перспективи розвитку міжнародних фінансових організацій. *Розвиток міжнародного права*. 2015. С. 3-10.
5. Швайка М., Пельо А. Шляхи подолання світової фінансової кризи, запровадження світової резервної валюти і організації міжнародного банку для управління. *Економіка промисловості*. 2011. № 1. С. 8-13.
6. Мицюк С.В. Сучасний стан та перспективи співпраці України з міжнародними фінансовими

організаціями. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2015. Вип. 12. С. 31-38.

7. Заплітна Т., Кудінова Д. Стратегії та особливості діяльності міжнародних кредитно-фінансових організацій в Україні. *Економіка та управління на транспорті*. 2018. Вип. 6. С. 132-137.

8. Бюджетний кодекс України від 08 лип. 2010 р. № 2456-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (дата звернення 13.10.2020).

9. Про Державний бюджет України на 2018 рік: Закон України від 07 груд. 2017 р. № 2246-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2246-19> (дата звернення 13.10.2020).

10. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. Зовнішній державний борг України. URL: https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2019/20-1_2019/Vysn_20-1_2019.pdf. (дата звернення: 13.10.2020).

References

1. Olijnyk A.A. Strategichni orijentyry Ukrainy u finansovo-valjutnomu spivrobotnytvi z mizhnarodnymu finansovymu organizacijamy. *Problemy systemnogo pidhodu v ekonomici*. 2017. Vyp. 3. S. 7-13.

2. Cheremisova T.A. Mizhnarodni finansovi vidnosyny ta valjutnyj rynek v umovah globalizacii'. *Visnyk social'no-ekonomichnyh doslidzhen'*. 2013. Vyp. 2 (49). Ch. 1. S. 15-20.

3. Pravo mizhnarodnyh organizacij i Ukraini: u shemah ta tablycjah: navch. posib. / za zag. red. Boshyc'kogo Ju.L., Dej M.O. Kyi'v: Vyd-vo Lira-K, 2014. 268 s.

4. Dunas O.I. Perspektyvy rozvytku mizhnarodnyh finansovyh organizacij. *Rozvytok mizhnarodnogo prava*. 2015. S. 3-10.

5. Shvajka M., Pel'o A. Shljahy podolannja svitovoi' finansovoi' kryzy, zaprovadzhennja svitovoi' rezervnoi' valjuty i organizacii' mizhnarodnogo banku dlja upravlinnja. *Ekonomika promyslovosti*. 2011. № 1. S. 8-13.

6. Mycjuk S.V. Suchasnyj stan ta perspektyvy spivpraci Ukrainy z mizhnarodnymu finansovymu organizacijamy. *Visnyk Kyi'vs'kogo nacional'nogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika*. 2015. Vyp. 12. S. 31-38.

7. Zaplitna T., Kudinova D. Strategii' ta osoblyvosti dijal'nosti mizhnarodnyh kredytno-financevyh organizacij v Ukraini. *Ekonomika ta upravlinnja na transporti*. 2018. Vyp. 6. S. 132-137.

8. Bjudzhetnyj kodeks Ukrainy vid 08 lyp. 2010 r. № 2456-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (data zvernennja 13.10.2020).

9. Pro Derzhavnyj bjudzhet Ukrainy na 2018 rik: Zakon Ukrainy vid 07 grud. 2017 r. № 2246-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2246-19> (data zvernennja 13.10.2020).

10. Oficijnyj sajt Ministerstva finansiv Ukrainy. Zovnishnij derzhavnyj borh Ukrainy. URL: https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2019/20-1_2019/Vysn_20-1_2019.pdf. (data zvernennja: 13.10.2020).

**LEGAL BASIS OF UKRAINE'S INTERACTION
WITH INTERNATIONAL FINANCIAL ORGANIZATIONS
AS A COMPONENT OF THE EUROPEAN INTEGRATION PROCESS**

National Aviation University
Liubomyra Huzara Avenue, 1, 03680, Kyiv, Ukraine
E-mail: ustynova1970@gmail.com

Purpose: study of legal aspects of public financial activity in Ukraine by international financial organizations. **Methods:** general scientific and special legal methods were used in the work. **Results:** it was concluded that Ukraine's cooperation with international financial organizations contributes to the improvement of the economic situation in the country and opens opportunities for attracting international financial resources aimed at implementing priority projects for the development of our country. **Discussion:** analysis of their legal status, as well as their impact on the revenues of the general fund of the State Budget of Ukraine.

International financial organizations are one of the most important parts of the world economy and an important source of financial resources needed by countries for further development. Ensuring the maximum effectiveness of the state's relationship with the World Bank for purposeful socio-economic development requires a careful analysis of interaction with this structure and revision of principles, forms and methods of cooperation for the future, taking into account the advantages and disadvantages.

In this regard, there is the task of studying the features of financial and credit operations of international institutions aimed at optimizing the functioning of the world economy in the process of its globalization. Being interested in obtaining the external resources it desperately needs, Ukraine has become dependent primarily on the International Monetary Fund (IMF). However, these conditions do not always take into account the specific interests of countries and their national specifics, which makes the relationship between the parties, especially with the fund, contradictory. Today, the activities of international financial organizations are one of the main factors of instability of the Ukrainian economy and the dependence of the whole country on the interests of creditors.

The urgency of the topic increases in connection with the study of public debt, because in today's conditions, Ukraine's public debt due to many factors, due to certain economic, political and social factors, continues to increase in scale. Under conditions of extremely acute social and economic problems, loans from international financial organizations are used mainly to cover budget deficits.

Keywords: international financial organizations; the state budget of Ukraine; subjects of financial relations; external borrowings.